

Comparative Study the Iran and English Supervision judicial order in the criminal law

Abstract

Judicial supervision arrangements by the challenges of human rights and support of the rights of the accused, now has a special place in criminal legal systems. The criminal law of England and Iran is not far this transformation. And judicial oversight entered into the country's criminal law. However, this study seeks to answer the question there is what similarities and differences between Iran and the United Kingdom legal system in the field of judicial supervision arrangements. The article of this study indicates that despite having numerous commonalities particularly the principles governing judicial supervision arrangements and its effects, in these two legal systems, there are three basic differences in this regard. First, in the criminal law of England, the aim of the accused reform is considered more and more. But Iran's criminal law, aimed at further guarantee criminals escape and concealment. Second, in British criminal law, judicial appointments including Selby assignments, which is revealed with more time and more comprehensive plan. But Iran's rights in this regard still have a lot of ambiguities and gaps. Third in the UK criminal law is based on the principle of independent judicial oversight arrangements. But in Iranian criminal law monitoring arrangements is rather complementary.

Keywords: judicial supervision, the UK criminal law, Iran criminal law

مطالعه تطبیقی قرارهای نظارت قضایی در حقوق کیفری ایران و انگلستانحسن پیشماز اهری^۱مسعود بسامی^۲توران توسلی زاده^۳

تاریخ دریافت: ۱۴/۰۸/۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۰۳/۰۶/۱۴۰۱

چکیده

استفاده از یافته‌های جرم‌شناسی و کیفرشناسی در محدوده اجرای کیفر و نهادهای به مثابه کیفر امری است که در قرن حاضر مورد توافق جرم‌شناسان و حقوقدانان است. در این بین قرارهای نظارت قضایی متأثر از جدالهای بین حقوق بشری و دفاع از حقوق متهم است. در این بین حقوق کیفری ایران و انگلستان نیز از این تحول باز نمانده و قرارهای نظارت قضایی وارد حقوق کیفری این کشورها شده است. لیکن سؤالی این مقاله، این است که چه وجه افتراق و اشتراکی بین نظام حقوقی ایران و انگلستان در زمینه قرار نظارت قضایی وجود دارد؟ در واقع مقاله حاضر، با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی تلاش می‌کند تا مطالعه تطبیقی بین قرارهای نظارت قضایی در حقوق کیفری ایران و انگلستان داشته باشد. نتایج مقاله حاضر بیانگر این است که به‌رغم داشتن اشتراکات متعدد به ویژه در اصول حاکم بر قرارهای نظارت قضایی و آثار آن، در دو نظام حقوقی مزبور، سه تفاوت اساسی در این خصوص وجود دارد. اولاً؛ اینکه در حقوق کیفری انگلستان هدف سازشی متهم بیشتر مورد اقبال قرار گرفته است ولی در حقوق کیفری ایران هدف بیشتر تثبیت نبود فرار و پنهان شدن متهم است، دوماً؛ این که در حقوق کیفری انگلستان قرارهای نظارت قضایی حاوی تکالیف سلبی با دقت و جامعیت بیشتری طرح شده است ولی در حقوق ایران در این خصوص هنوز پیچیدگی‌ها و نواقص فراوان است سوماً؛ این که در حقوق کیفری انگلستان مبنای صدور قرارهای نظارت قضایی مجزا و منفک است در نتیجه در حقوق کیفری ایران قرارهای نظارت بیشتر جنبه تکمیلی دارند.

واژگان کلیدی: نظام‌های حقوق کیفری، حقوق کیفری انگلستان، حقوق کیفری ایران، قرارهای نظارت

قضایی

^۱ دانشجوی دوره دکتری، گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. pyshnamazahryh@gmail.com

^۲ گروه حقوق، واحد اسلام آباد غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلام آباد غرب، ایران dr.masoud.basami@gmail.com

^۳ گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران. tvsszdh@yahoo.com

حداقل در تئوری، همه نظام‌های حقوقی و قضائی موجود در دنیا، در جهت حمایت از حقوق، آزادی و امنیت افراد جامعه ایجاد شده‌اند. پس، قوانین بایستی آن‌چنان تهیه و تدوین بشوند که در حفظ حقوق طبیعی و شهروندی و تضمین نظم و امنیت جامعه، مثر ثمر واقع شوند.^۱ در این خصوص در ماهیت نظام حقوقی هر جامعه، بیشترین نقش را آیین دادرسی کیفری دارا می‌باشد تا آنجا که گفته‌اند چنان‌چه به کشوری ناشناخته پا بگذارید و علاقمند به دانستن حقوق و آزادیهای فردی و بهاء و اعتمادی که جامعه برای آن قائل است، باشید. پس باید به قانون آیین دادرسی کیفری آن کشور رجوع نمایید^۲

در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ ایران، آیین دادرسی کیفری چنین تعریف شده است: «آیین دادرسی کیفری مجموعه مقررات و قواعدی بوده که برای کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، واسطه شدن، سازش میان طرفین، نحوه رسیدگی، صدور رأی، راهکار اعتراض به آراء، اجرای آراء، مشخص نمودن وظایف و اختیارات قضایی و ضابطان دادگستری و رعایت حقوق متهم، بزدیده و جامعه وضع می‌شود.»

همان طوری که از تعریف مزبور استنباط میشود یکی از اهداف اصلی آیین دادرسی کیفری، رعایت و پاسداشت حقوق متهم می‌باشد و حقوق انسانی وی ایجاب می‌کند که تا زمانی که جرم وی ثابت نشده و رأی نهایی و قطعی در این خصوص صادر و دستور اجرای آن از سوی مقامات قضایی ذیصلاح اعلان نشده، مستوجب هیچ‌گونه مجازاتی نباشد. چرا که اصل بر بی‌گناهی و براءت متهم است مگر اینکه خلاف آن ثابت شود.^۳

حقوق کامن لا نیز برای قانون آیین دادرسی کیفری همین رسالت را ترسیم نموده است فقط با این تفاوت که در این نظام حقوقی روند کشف جرم، تعقیب متهم و میسر شدن تحقیقات مقدماتی مستقلاً توسط اداره پلیس و بدون دستور و نظارت مقامات قضایی از جمله بازپرس و دادستان انجام می‌گیرد و نتایج آن طی گزارشی به دادگاه اعلان می‌گردد و اگر قاضی، تحقیقات انجام گرفته را ناقص و ناکافی یافت می‌تواند با ذکر دقیق موارد نقص تحقیقات، آن را به اداره پلیس عودت داده و خواهان تکمیل تحقیقات گردد. و در طی مدتی که پلیس تحقیقات مقدماتی را انجام می‌دهد این اختیار قانونی را دارد که در خصوص متهم قرار نظارتی صادر بنماید.^۴

حقوق عرفی انگلیس بر این موضوع تأکید و تصریح دارد که نباید در زمان انجام تحقیقات مقدماتی حقوق و آزادیهای متهم محصور گردد مگر این که ضرورتی معقول و اجتناب‌ناپذیر آن را ایجاب نماید.^۵ از نگاه قاطبه حقوق دانان، اعمال شیوه بازداشت موقت در خصوص متهم که در اغلب کشورهای دنیا اعمال می‌شود و ممکن است هفته‌ها و یا حتی ماهها طول بکشد و آسیب‌های روحی و حیثیتی نیز متوجه متهم بشود، با شرایط و ضوابط حقوق بشری هماهنگی ندارد. چرا که بدون دلیل معقول وی را از حق

۱. پرادل، حقوق کیفری شورای اروپا، ۱۱۷.

۲. آشوری، آیین دادرسی کیفری، ۱.

۳. گلدوست جویباری، ۱۳۹۵، آیین دادرسی کیفری، ۱۲

4. Baumol, *Criminal law in British oxford*, 131

۵. مهرا، نظام حقوقی انگلستان، ۹۸-۹۶

آزادی محروم می‌کند. بنابراین نظام‌های قضایی دنیا دنبال ابداع جایگزین‌های مناسب هستند که از جمله آن جایگزین‌ها، قرار نظارت قضایی می‌باشد.^۶

قرار نظارت قضایی برای نخستین بار در قانون آیین دادرسی کیفری سال ۱۹۷۰ با ارائه طرح لزوم جایگزینی بازداشت موقت و برخورد ویژه با آن در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه اشاره شد. به مرور این قرار وارد نظام‌های حقوقی سایر کشورها از جمله انگلستان و ایران شد. در این پژوهش سعی بر این است که قرارهای نظارت قضایی در حقوق کیفری انگلستان و ایران مورد مطالعه تطبیقی قرار بگیرد تا ضمن شناسایی نقاط اشتراک و افتراق قرارهای نظارت قضایی در دو نظام حقوقی ذکر شده، جنبه‌های ضعف و قوت آن نیز در دو نظام حقوقی فوق‌الاشاره مورد شناسایی و بررسی قرار گیرد.^۷

۲- ممانعت از جرم در حقوق کیفری انگلستان و ایران

افرادی که در جهت انجام دان جرم برنامه‌ریزی می‌کنند، اغلب دارای تصورات واهی یا غیرواقعی در مورد امکان دستگیری و مجازات خود و نیز شدت مجازات در پیشرو هستند. از نظر هوساک، مجازات برای آن‌که مورد توجه باشد باید با توجه به میزان و متناسب مورد استفاده قرار در نظر گرفت یرد و فقط نسبت به جرمی که دارای ضرر و زیان کمتری نیست مشخص نمود و تنها نسبت به کسی باید در نظر گرفت که مرتکب رفتار خطاکارانه یا قابل سرزنش است به کار برد.^۸ ممانعت از جرم در مفهوم موسع آن قدمتی خیلی قدیمی دارد. اما از دهه هفتاد میلادی ممانعت از جرم به‌عنوان یکی از الزامات اصلی دستگاه عدالت کیفری در دنیا مطرح شد.

البته از زمانی که مکتب تحقیقی مفهوم حالت خطرناک را بیان نمود، توجه به تدابیر پیشگیرانه نیز مورد نظر قرار گرفت. حتی با وجود آن‌که تئوری‌های مختلف چون مجرم مادرزاد با شکست روبرو شد، اما اصل برخورد با عامل جرم به جای معلول (مرتکب) مورد توجه واقع گردید. لذا تا قرن‌ها نظریه اصلاح و درمان نظریه غالب در گفتمان جرم‌شناسی محسوب میشد. رفته رفته با بررسی‌های جامع‌تر و منظم‌تر در رابطه با میزان توانمندی نظریه مذکور و به خصوص با بررسی جهت تکرار جرم افرادی که در قالب نظریه اصلاح و درمان با آن‌ها مواجه شده بود نتایج خوبی حاصل شد که مهمترین ویژگی آن عدم توانمندی نظریه اصلاح و درمان و عدم برآورده شدن انتظارات پیش‌بینی شده از این نظریه بود. لذا در تعداد کمی از نظام‌های کیفری، بحث رجوع به جنبش سزاگرایی بیان گردید که از همان آغاز افراطی می‌نمود. اما به مرور و با اتمام برخورد افتراقی با اقشار مختلف که مرتکب جرایم می‌شدند و نیز با تحقیقات منسجم‌تر در رابطه با افراد مختلف، نظریه اصلاح و درمان نیز این‌بار به‌طور منسجم‌تر و به دور از خیال‌بافی گذشته مورد توجه واقع گردید. یک نوع تقسیم‌بندی در رابطه با پیشگیری، تقسیم آن به پیشگیری وضعی و پیشگیری اجتماعی است. پیشگیری وضعی با در نظر گرفتن فرصت‌های ارتکاب جرم بیان شده و در پی آن است که این فرصت‌ها را کمتر کند. از طرف دیگر، پیشگیری اجتماعی به انگیزه‌های جرم در روند رشد

۶ - گلدوست جویباری، کلیات آیین دادرسی کیفری، ۱

7 - Stanley, *The International Bill of Rights*, 231

8. Husak, 2001, 92-93.

فرد مربوط میشود. تحقیقات نشان می‌دهد که موفقتترین راهبردها و برنامه‌های پیشگیرانه، آن‌هایی بوده که عوامل خطر را در سطوح گوناگون مورد توجه قرار می‌دهند.^۹

در انگلستان مسئولیت هماهنگی‌های در ارتباط با پیشگیری از جرم، به عهده وزارت کشور است. تعداد بی‌شماری از توقیقات و برنامه‌ریزی‌های وزارت کشور انگلستان توسط گروه تحقیقات پلیس انجام شده است. به‌عنوان مثال یکی از این برنامه‌ها در سال ۲۰۱۰، اختصاص دادن مبلغ چهار و نیم میلیون پوند به طرحی بوده که هدف آن، مجهز نمودن ابزارها، برنامه‌های آموزشی و راهکارهای لازم برای پیشگیری از وقوع سرقت بوده است.

در نظام قضایی انگلستان از آنجا که اطلاعات پلیس به روز بوده و جهت مساعدت به سرویس دادستانی و دادگاه مشخص کننده حکم از این اطلاعات به نحو درست استفاده می‌شود. سوابق در پلیس اغلب به سن، تعلیم، استخدام و شرایط و اوضاع و احوال زندگی خانوادگی مرتکب اشاره دارد و بایستی در برگیرنده جزئیات محکومیت قبلی نیز باشد. یک برنامه عملی بیشتر در سال ۱۹۹۷ صادر شد و با برنامه عملی سال ۲۰۰۲ ترکیب شد و مشخص میکند که سوابق ارائه شده توسط دادستانی باید با آنچه در رایانه ملی پلیس ثبت شده هماهنگ باشد. البته لازم به یادآوری است که هیچ کشوری را نمی‌توان نام برد که نهادی به نام پلیس یا مشابه آن نداشته باشد. آنچه در این کشورها متمایز بوده در بحث حدود اختیارات می‌باشد.^{۱۰} سوابق باید همیشه در برگیرنده سه مورد از جزئیات شامل جزئیات شخصی، سوابق کیفری، و سوابق اخطارها باشد و در دادگاه جزا باید اطلاعاتی باتوجه بر شرایط و احوال سه محکومیت مشابه قبلی وجود داشته باشد و چنانچه پرونده شامل نواقص قرار اجتماعی باشد، شرایط و اوضاع و احوال جرمی که آن قرار به رأی آن صادر شده باید پیدا نمود. برنامه عملی همین طور مشخص میکند که پلیس باید جزئیات محکومیت هفت روز قبل از جلسه دادگاه را لحاظ کند جهت اطمینان از اینکه هر تغییر و تحولی به نظر دادگاه برسد.^{۱۱}

۳- مفهوم قرار نظارت قضایی

قرار در لغت به معنی ثبات و استوار کردن، استحکام دادن، تعیین و تأکید است.^{۱۲} هم چنین آرام گرفتن، یا برجا شدن، آرامش، آسودگی، رأی یا حکمی که درباره مسئله یا امری صادر شود.^{۱۳} حکم محکم تخلف‌ناپذیر نیز از معانی دیگر کلمه قرار می‌باشد.^{۱۴} در علم حقوق قرار عبارت است از تصمیم قضایی، که از سوی مقام قضایی در طول تحقیقات مقدماتی و در مقام انجام دادن تحقیق و در موارد استثنایی در جریان محاکمه و رسیدگی دادگاه صادر می‌شود، این تصمیم ممکن است ناظر به متهم، سایر اشخاص، یا در مورد اشیاء و اموال آنان باشد. هم چنین قرار عبارت است از قصد دادگاه در امر ترافعی که به طور کلی

۹. همدانی و همکاران، ۱۳۹۸، ۱۹۳

۱۰. یکرنگی، ۱۳۸۵: ۱۵۲

۱۱. همدانی و همکاران، ۱۳۹۸، ۱۹۳

۱۲ - دهخدا، لغت نامه دهخدا، ۱۹۴

۱۳ - عمید، فرهنگ فارسی عمید، ۳۴۱

۱۴ - معین، فرهنگ فارسی معین، ۶۹۵

یا اغلب قاطع دعوی و دشمنی نباشد.^{۱۵} هم چنین می‌توان گفت، فرار تصمیم مقام قضایی برای کامل نمودن تحقیقات یا اظهارنظر در مورد توانایی یا عدم توانایی محاکمه متهم در دادگاه است.^{۱۶} هم چنین کلمه نظارت و ناظر در لغت به معنای نگاه کردن آمده است که بدان نظاره‌گر نیز اطلاق می‌شود.^{۱۷} نظارت قضایی در اصطلاح، به شخص یا نهادی می‌گویند که عمل یا اعمال شخص یا اشخاص را مورد توجه قرار داده و صحت و سقم آن عمل یا اعمال را به مقیاس معینی که معهود است می‌سنجد و البته برای این کار باید اختیار قانونی نیز داشته باشد. حال اگر این نظارت و توجه، توسط دستگاه قضایی و دادگاه‌ها یا شخص قاضی اتفاق افتد، نشانگر نهاد تازه تأسیس نظارت قضایی در قانون نوین آیین دادرسی کیفری خواهد بود.^{۱۸}

این نظارت در واقع تالی پذیرش اصل آزادی شخص تحت بررسی یا متهم می‌باشد. یعنی نظام‌های قضایی دنیا ملزم هستند که در مرحله تحقیق و بررسی، کمترین محدودیت و ممنوعیت را برای متهم ایجاد نمایند یعنی متهم تا آنجا محدود می‌شود که ضرورت‌های تحقیق و اصل حفاظت از نظم و امنیت جامعه ایجاد می‌کند.^{۱۹} در چنین شرایطی شخص تحت نظارت قضایی حبس یا بازداشت نمی‌شود، بلکه فقط در زندگی روزمره وی محدودیت‌ها و الزاماتی وضع می‌شود و این محدودیت‌ها نیز تا جایی قابل قبول خواهد بود که فرآیند تحقیق و بازجویی برای کشف حقیقت توسط دادگاه صالحه و ضابطین وی ایجاد می‌نماید.^{۲۰}

قرار نظارت قضایی در مواد ۱۳۷ و ۱۳۸ آیین دادرسی کیفری فرانسه این گونه بیان شده است: «قراری عمده و جانشین بازداشت موقت که باتوجه الزامات تحقیق یا به‌عنوان چاره اندیشی‌های تأمینی، با محدود نمودن حقوق و آزادی‌های متهم و اعمال مراقبت و نظارت قضایی نسبت به او اجرا می‌شود و در صورت فقدان با حاضرشدن در محل سکونت با کنترل الکترونیکی یا با ضمانت اجرای بازداشت موقت در صورت قصور از الزامات با شرایطی جایگزین می‌شود».^{۲۱}

همچنین در ماده ۱۲۱ قانون عدالت کیفری که در ۲۰۰۳ انگلستان تصویب شد، قرارهای نظارت قضایی چنین تعریف شده است: «ایجاد محدودیت در انجام بعضی امور یا الزام به انجام برخی اعمال توسط متهم از سوی مقام امنیتی یا قضایی صالح در مرحله تحقیق و بازجویی در حد ضرورت برای تأمین نظم و امنیت جامعه و حقوق بزه دیده و انجام امور تحقیقاتی در خصوص اتهام ارتكابی از طرف متهم که در صورت تخلف متهم، ضمانت اجرای بازداشت موقت جایگزین آن خواهد شد».^{۲۲}

۱۵ - همتی‌پور، قانون آیین دادرسی کیفری، ۶۷

۱۶ - خالقی، آیین دادرسی کیفری، ۱۸۶

۱۷ - عمید، پیشین، ۴۲۳

۱۸ - مصدق، قرارهای تأمین کیفری، ۶۱

۱۹ - ویون، راه‌حل‌های جایگزین مجازات حبس، ۱۷۷

۲۰ - تدین، قانون آیین دادرسی کیفری، ۳۸۵

۲۱ - استفانی، لواسور و بولوک، آیین دادرسی کیفری، ۸۳۸

قرار نظارت قضایی در مفهوم موسع آن شامل قرارهایی هستند که با عنایت به ضوابط حاکم بر قرارهای تأمین از سوی بازپرس از همان آغاز تحقیقات صادر می‌شود و در صورت عدم رعایت شرایط مقرر و تعیین شده برای متهم تحت این قرارها، نهایتاً بازداشت موقت در انتظار اوست^{۲۳}. و در مفهوم مضیق نیز قرار نظارت قضایی فقط شامل یکی از مصادیق آن یعنی عدم خروج متهم از کشور است^{۲۴}. از منظر حقوق‌دانان، قرارهای نظارت قضایی از چند اصول مهم پیروی می‌کنند که عبارتند از: مستند و مستدل بودن، متناسب بودن، کتبی بودن، تفسیر محدود و عدم قیاس کردن و عطف به ماسبق شدن^{۲۵}. بدیهی است که قرار نظارت قضایی صرفاً در خصوص متهم صادر می‌شود و برای سایر افراد درگیر در جریان دادرسی اعم از مظنونان و شهود چنین قراری صادر نمی‌شود^{۲۶}. قرار نظارت قضایی در دو وضعیت قابل صدور می‌باشد.

- ۱- به صورت تکمیلی همراه با قرار تأمین کیفری؛
  - ۲- به صورت مستقل در جرایم تعزیری درجه هفت و هشت.
- بنابراین رویکرد، نظر مقنن ایران بر این بوده است که قرار نظارت قضایی بیشتر جنبه تکمیلی داشته باشد و در موارد استثنایی به صورت مستقل صادر می‌شود^{۲۷}.
- ولی در نظام حقوقی انگلستان قرارهای نظارت قضایی بیشتر به صورت مجزا و منفک می‌باشند و جنبه تکمیلی بودن آن استثنایی است^{۲۸}.
- قرارهای نظارت قضایی نیز همچون قرارهای تأمین کیفری، آزادی‌های متهم را محدود می‌کند اما محدودیت ناشی از صدور قرارهای نظارت قضایی خفیف‌تر و شامل برخی محدودیت‌های شغلی، محرومیت استفاده از تسهیلات اجتماعی و محدودیت تردد است و در حقیقت مرجع صالح پس از صدور قرار نظارت قضایی، بر رعایت تکالیف موضوع قرار از سوی متهم، نظارت می‌کند^{۲۹}.
- در نظام حقوقی هر دو کشور ایران و انگلستان براساس مقررات حاکم، برای هر اتهامی فقط یک قرار متناسب صادر می‌شود و مدت آن نیز باید معین باشد و نمی‌تواند تا پایان دادرسی ادامه داشته باشد^{۳۰}. همچنین اگر شخصی که قرار نظارت قضایی در مورد وی صادر شده است، دستورات مرجع قضایی را نقض نماید، مقام قضایی صادرکننده قرار، این اختیار را دارد که قرار نظارت قضایی را لغو و قرار تأمین مناسب صادر نماید. البته قرار تأمین تشدید می‌شود ولی به قرار بازداشت تبدیل نمی‌شود^{۳۱}.

۴- جایگاه قرار نظارت قضایی در حقوق ایران

-
- ۲۳ - الهی منش، قرار بازداشت موقت و جایگزین آن در حقوق ایران و فرانسه، ۲۲۴
  - ۲۴ - نیازپور، توافقی شدن آیین دادرسی کیفری، ۲۲۱.
  - ۲۵ - آخوندی، آیین دادرسی کیفری، ۱۴۴
  - ۲۶ - مدنی کرمانی، اجرای احکام کیفری، ۹۲
  - ۲۷ - همان، ص ۹۴
  - 28 - Andrew, *Sentencing and Criminal Justics*, 181
  - ۲۹ - مصدق، پیشین، ۱۲۵
  - 30 - Carlquis, *The European convention on Human Rights*, 318
  - ۳۱ - خالقی، پیشین، ۱۷۲

نظام حقوقی ایران ملهم از دو منبع مهم یعنی حقوق نوشته رومی-ژرمنی و احکام و آموزه‌های اسلامی است. در مقدمه کتاب «هزار حکم» که مربوط به عصر ساسانیان است چنین می‌خوانیم: «در امور جزایی دادرس مجبور بود در ابتدای اوراق تحقیق که به او تسلیم شده بود، زمان توقف و زمان آمدن متهم به دادگاه را مورد مطالعه قرار بدهد و ببیند که آیا می‌توان او را به قید کفیل آزاد کرد...» از منابع موجود چنین بر می‌آید که در ایران باستان بازداشت احتیاطی متهم به‌ویژه در جرایم مهم تا زمان رسیدگی و صدور قرارهای تأمین مرسوم بوده است.^{۳۲} در هر حال مطالعات نشان می‌دهد که قراردادهای نظارت قضایی در حقوق موضوعه ما سابقه چندانی ندارد و برای اولین بار در قانون آیین دادرسی مصوب ۱۳۹۲ مطرح گردید و در ماده ۲۴۷ قانون مزبور استفاده از قرار نظارت قضایی پیش‌بینی شده است. البته مقنن در این قانون، قرار تأمین را ماهیتاً قرارداری متفاوت از قرار نظارت تلقی نموده و در دو ماده جداگانه نسبت به پذیرش و راهکارهای اعمال آنها در فرآیند دادرسی اعلام موضع نموده است.^{۳۳}

ماهیت قراردادهای نظارت قضایی در ایران مشخص نیست. اما ویژگیهای قراردادهای موضوع ماده ۲۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری در واقع ویژگی تکمیلی قرار نظارتی است که قانون‌گذار ایران مورد پذیرش قرار داده است؛ یعنی بازپرس ابتدا یک قرار تأمین سنتی نظیر کفالت یا وثیقه را صادر کرده و سپس براساس ماده ۲۴۷ اقدام به صدور دستوراتی نظیر معرفی به نوبه ای و امثال آن را می‌نماید. لذا قرار نظارت قضایی در ایران جنبه تکمیلی دارد که به نظر می‌رسد از نظام قانونگذاری فرانسه اقتباس شده است.^{۳۴}

۵- منزلت قرار نظارت قضایی در حقوق انگلستان

نظام حقوقی انگلستان یک تاریخ پیشرونده هشتصد ساله دارد که عمدتاً متأثر از عرف، رویه و آراء قضایی این سرزمین می‌باشد. به لحاظ قدمت تاریخی، حقوق کیفری این کشور به سال ۱۶۷۹ قانون «هی بیاس کورپوس»^{۳۵} در پارلمان تصویب شد که بعداً این قانون اصلی از اصول غیرقابل تغییر قوانین اساسی ملل دیگر و ضابطه کار قوای قضایی کشورها قرار گرفت طبق قانون مذکور، احدی را نمی‌توان بازداشت کرد، مگر به حکم قاضی، آن هم پس از حضور متهم در برابر او و «تفهیم اتهام» و اظهار مطالب از سوی متهم. در اصلاحیه‌های بعدی حقوق متهم توسعه بیشتر یافت به طوری که حکم قاضی مبنی بر بازداشت نیز قابل تجدیدنظر خواهی شد، تا آن‌جا که در دادگاه بالاتر مرکب از سه قاضی یا بیشتر باید نظر بدهند تا بازداشت متهم قانونی باشد.^{۳۶}

در حال حاضر قرار بازداشت توسط دادگاه بخش و در صورت تعطیلی آن، توسط قاضی دادگاه عالی صادر می‌شود؛ به این صورت که چنانچه متعاقب ارائه درخواست «اعتراض» برای صدور این قرار، دادگاه یا قاضی فوق‌الذکر قانع شود که بازداشت، علی‌الاصول و علی‌الظاهر، غیرقانونی است، از صادر کننده قرار بازداشت خواسته می‌شود که حاضر شود و قضیه را توجیه نماید و توضیح دهد، در صورتی که این

۳۲ - صانعی، حقوق جزای عمومی، ۴۶

۳۳ - زراعت، حقوق جزای عمومی ۳، ۱۶۱

۳۴ - آشوری، پیشین، ۱۹

توضیحات قانع کننده نباشد، دستور آزادی شخص ذی‌ربط اجرا می‌گردد.^{۳۷} این روش را یکی از اثرات ناشی از حقوق بشری میدانند. پس باتوجه به قانون مدنی انگلستان اگر بازداشت فرد غیرقانونی باشد، شخص مذکور می‌تواند به‌عنوان متضرر در مقابل شخص مسئول ادعای خسارت نماید.^{۳۸}

نواقص فوق و ملاحظات حقوق بشری باعث شد که در قسم قضایی کشور انگلستان کم‌کم قراردادهای نظارت قضایی بیشتر نمود و ظهور داشته باشند. قانون عدالت کیفری مصوب ۲۰۰۳ نیز در این خصوص رژیم جدیدی را بنا نهاد طوری که براساس تصریحات این قانون، قراردادهای نظارت قضایی در صور و انواع متعددی از سوی محاکم قضایی و پلیس این کشور صادر می‌شود که از جمله مهمترین آنها عبارتند از:

الف) مقرر برنامه؛ براساس ماده ۲۰۲ قانون عدالت کیفری مقرر شده که قاضی می‌تواند متهم را به شرکت و حضور در یک برنامه فردی یا گروهی ملزم بکند. این برنامه‌ها طراحی می‌شوند تا کنش‌ها و الگوهای رفتاری^{۳۹} در متهم که احتمال ارتکاب جرم در خصوص وی وجود دارد را هدف قرار دهند.

ب) مقرر فعالیت‌های ممنوعه، به منظور جلوگیری از شرکت متهم در فعالیت‌هایی که وی به سوی ارتکاب جرم سوق می‌دهد، پلیس یا بازپرس بنا به اختیار مصرح در ماده ۲۰۳ قانون عدالت کیفری می‌تواند متهم را از شرکت در یک سری فعالیت‌های خاص که مقام امنیتی یا قضایی مربوطه آن را تعیین می‌کند در روزهای معین یا برای دوره‌های زمانی خاص منع کند.^{۴۰}

ج) مقرر محدودیت رفت و آمد در ساعت معین؛ در این قرار، مقام مربوطه مقرر می‌دارد که متهم برای دوره زمانی خاص، در مکان یا مکان‌هایی که می‌تواند متغیر باشد، بماند و تردد آزادانه از وی سلب می‌شود. دوره زمانی می‌بایست بین ۲ تا ۱۲ ساعت در هر روز و حداکثر برای یک دوره شش ماهه باشد.^{۴۱}

د) مقرر ممنوعین ورود به برخی اماکن؛ در این قرار مقام قضایی چنین مقرر که متهم برای یک بازه زمانی کاملاً متغیر و قابل انتخاب می‌باشد، از ورود و تردد در برخی اماکن یا مناطق معین محروم می‌باشد و این مقرر، همیشه با قرار نظارت الکترونیک همراه می‌باشد مگر این که در مناطقی این زیر ساخت الکترونیکی مهیا نباشد و یا قاضی این امر را ضروری نداند.^{۴۲}

ه) مقرر جواز اقامت؛ در این قرار قاضی مقرر می‌دارد که متهم برای یک دوره زمانی در مکان معینی اقامت بکند که این مکان می‌تواند در صورت موافقت مأمور ناظر تغییر بکند. البته قاضی موظف است پیش از صدور این قرار، به بررسی همسایگان و مجاوران محل اقامت در نظر گرفته نشده برای متهم بپردازد.^{۴۳}

و) مقرر درمانی سلامت روانی، قاضی با صدور این قرار مقرر، متهم را ملزم می‌کند که خود را به منظور درمان، تسلیم و در اختیار یک دستورالعمل درمانی از یک پزشک متخصص رسمی (قانونی)^{۴۴} یا روانشناس خبره یا هر دوی آنها در بازه زمانی متفاوت قرار بدهد. این امر جهت بهبود بخشیدن به وضعیت روانی متهم می‌باشد.

۳۷ - آشوری، جایگزین های زندان یا مجازات های بینابین، ۵۷

۳۸ - صغیری، قانون به زبان ساده، ۱۸

39 - Pattenrns of behaviour

40- Hungerford welech, *Criminal litigation and sentencing*, 841

41 - Ibid, 842

42 - Andrew, op.cit, 172

43 - Ibid, 181

44 - Registered medical practitioner

ز) مقرر بازسازی بزهکار از مواد افیونی؛ ماده ۲۰۹ قانون عدالت کیفری در این خصوص مقرر می‌دارد که در صورت صدور این قرار برای مدت زمانی (حداکثر شش ماهه) که قاضی تعیین می‌کند و به‌عنوان «دوره درمان و آزمایش» مصطلح می‌شود، متهم می‌بایست به منظور کاهش یا رفع کامل وابستگی خود به موادمخدر یا کاهش و رفع گرایش به سوء استفاده از این مواد تسلیم برنامه درمانی شود و برای معلوم شدن این‌که آیا در طول این دوره درمانی، مواد افیونی در خون وی موجود هست یا نه، نمونه‌های خون و ادرار خود را در اختیار آزمایشگاه قرار می‌دهد.^{۴۵}

ج) مقرر سرپرستی؛ طبق این قرار، قاضی متهم را ملزم می‌کند که در تمام مدت تعیین شده در جلسات منظم مراقبتی شرکت فعال داشته باشد. این امر به هدف تسهیل در بازه سازگاری متهم کمک می‌کند در خلال این جلسات وی:

- ۱- به تلاش کردن در راستای ارتقاءبخشی به تغییرات رفتاری و شخص خود متعهد می‌شود.
- ۲- بر فعالیت‌های شخصی و الگوهای رفتاری خود نظارت کرده و تجدیدنظر می‌کند.
- ۳- مسئولیت‌پذیری را به‌عنوان بخشی از ملزومات برنامه یا فعالیت خود می‌پذیرد و به موضوع مزبور التزام عملی پیدا می‌کند.

۴- مشاوره‌ها و نصیحت‌ها را تحمل می‌کند.^{۴۶}

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در نظام حقوقی انگلستان، قرارهای نظارت قضایی از تنوع بیشتری برخوردار است و این موضوع به قاضی امکان انتخاب قرار مناسب و مؤثر را به‌وجود می‌آورد. البته یک عامل مهم آن وجود امکانات متعدد درمانی و بازپروری است که در جامعه انگلیس وجود دارد و از طرفی قرارهای نظارت قضایی در این کشور به صورت مستقل صادر می‌شوند. ولی در ایران علاوه بر این‌که قرارهای نظارت قضایی از تنوع کمتری برخوردار هستند بلکه اغلب این قرارها تکمیلی بوده و در کنار قرار تأمین صادر می‌شوند.

۶- اهداف قرارهای نظارت قضایی در نظام حقوقی ایران و انگلستان

در نظام‌های حقوقی نوین دنیا من جمله فرانسه، هدف این نهاد تأمین حداکثر آزادی برای متهم در چهارچوب الزامات کشف ماهیت و پاسداشت نظم و امنیت عمومی است.^{۴۷} در حقوق ایران نیز با توجه مواد ۲۴۷ و ۲۵۰ ق. آ. د. ک. و هم چنین قانون عدالت کیفری انگلیس و رویه قضایی این کشور اهداف زیر برای قرارهای نظارت قضایی قابل تصور است.^{۴۸}

۶-۱- اصلاح متهم

می‌دانیم که فرد تحت نظارت قرارهای قضایی یک متهم است که فرض بر بی‌گناهی وی می‌باشد.^{۴۹} بازپرس می‌تواند جهت اصلاح وی بر حسب مورد از طریق قرارهای نظارت قضایی، اموری چون آزمایش

45 - Halliday, *Making punishments work*, P437

۴۶ - مهرا، پیشین، ۱۵۴

۴۷ - استفانی، لواسور و بولوک، پیشین، ۸۳۱

۴۸ - احمدی موحد، اجرای احکام کیفری، ۱۸۲

۴۹ - آشوری، پیشین، ۹۸

طبی، معالجات، مواظبت‌ها در عارضه‌هایی چون ترک اعتیاد و امثال آن را به او تکلیف نماید.^{۵۰} از منظر عده‌ای ممکن است تکالیف مزبور با اصل برائت و عدم اثبات مجرمیت متهم در تعارض باشد. ولی از آن‌جا که اقدامات مزبور در راستای اصلاح و بهبود متهم صورت می‌گیرد، محدود و ملزم نمودن وی قابل توجیه خواهد بود.^{۵۱}

به نظر می‌رسد که در نظام حقوقی انگلستان هدف اصلاحی متهم در قراردادهای نظارت قضایی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است و علت آن نیز می‌تواند وجود موسسات و نهادهای متعدد اصلاحی با امکانات و استانداردهای قابل قبول در این کشور باشد.^{۵۲} به عبارت دیگر در کشور انگلستان موسسات متعدد بازپروری اعم از ورزشی، هنری، پزشکی و روانکاو، مراکز کاری و امثال آنها وجود دارد که در ارتباط تنگاتنگ با نظام قضایی این کشور هستند. لذا مقامات قضایی و پلیسی این کشور با توجه به امکانات موجود اغلب قراردادهای نظارتی را با هدف اصلاح و بازپروری متهم صادر می‌نمایند. ولی در ایران به لحاظ کمبود امکانات مزبور و ضعف در نگرش اصلاح‌گرایانه مقامات قضایی، اغلب قراردادهای نظارتی به صورت مکمل در کنار قراردادهای تأمین صادر می‌شود و قصد عمدتاً در دسترس بودن متهم و عدم امکان فرار یا اختفای وی می‌باشد.^{۵۳}

۲-۶- تأمین حقوق بزه‌دیده

قرارها اصولاً به‌عنوان محدود کننده آزادی متهم و وسیله‌ای برای تضمین حضور او در پیشگاه دادگاه، به خاطر پاسداری حقوق جامعه و بزه‌دیده در نظر گرفته می‌شود.^{۵۴} این موضوع در بندهای الف و ث ماده ۲۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ مورد تصریح قرار گرفته است. در این دو بند مهمترین خواسته بزه‌دیده که ممانعت از فرار، مخفی‌پنهان نمودن و یا از بین بردن آثار جرم و یا همکاری با شرکاء و معاونین متهم است، کاملاً تأمین می‌شود.^{۵۵} هم چنین در ماده ۲۴۷ این قانون برای تلافی ضرر و زیانهای محتمل بزه‌دیده، قانون‌گذار، مقام قضایی را مکلف می‌نماید که در صورت وجود ظن قوی، علاوه بر اجرای قراردادهای نظارت قضایی، قراردادهای تأمین نیز برای پاسداری منافع بزه‌دیده صادر نماید. همین‌طور در ماده ۲۵۴ قانون مزبور نیز پیش‌بینی شده است که در صورت عدم رعایت تکالیف و دستورات مقام قضایی از طرف متهم، قرار نظارت لغو و قرار تأمین سخت‌تر می‌شود.^{۵۶}

۵۰ - استفانی، لواسور و بولوک، پیشین، ۸۳۲

۵۱ - قربانی، دادرسی منصفانه در رویه دادگاه اروپایی حقوق بشر، ۱۶۷

۵۲ - ویون، پیشین، ۳۱۷

۵۳ - پراول، پیشین، ۳۴۱

۵۴ - خالقی، پیشین، ۱۹۱

۵۵ - آشوری، پیشین، ۱۹

۵۶ - گودرزی، حقوق بشر در نظام کیفری و زندان‌ها، ۱۵۷

در حقوق کیفری انگلستان باتوجه به اینکه تأمین حقوق بزه‌دیده به‌عنوان یکی از اهداف قرارهای نظارت قضایی در ماده ۱۶۷ قانون عدالت کیفری مصوب ۲۰۰۳ این کشور مورد تصریح قرار گرفته است.^{۵۷}

تأمین و تضمین حقوق بزه‌دیده از اهداف مشترک هر دو نظام قضایی ایران و انگلستان می‌باشد و تفاوتی در این خصوص وجود ندارد.

۳-۶- معاضدت قرارهای تأمین

بنا بر تاکید ماده ۲۴۶ قانون جدید آیین دادرسی کیفری این مورد در واقع از اهداف قانون‌گذار در تدوین قرارهای نظارتی محسوب می‌شود و در این ماده چنین آمده است که اگر پرونده متهم در دادگاه مطرح شده و از متهم قبلاً تأمین گرفته نشده یا به طور کلی قرار تأمین متفی شده باشد، دادگاه خود رأساً یا به تقاضای دادستان و با رعایت مقررات، قرار تأمین یا نظارت قضایی صادر می‌کند.^{۵۸}

البته تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که در نظام حقوقی انگلستان قرارهای نظارت قضایی عمدتاً به‌صورت مستقل صادر می‌شوند و به ندرت از آن به‌عنوان معاضدت قرارهای تأمین استفاده می‌شود.^{۵۹} ولی در ایران موضوع درست برعکس است در نظام حقوقی ایران قرارهای نظارت قضایی اغلب تکمیل‌کننده قرارهای تأمین است. یعنی قاضی ضمن صدور قرار تأمین، مثلاً متهم را ملزم به عدم خروج از شهر نیز می‌نماید.^{۶۰}

۴-۶- پرهیز از آثار مخرب بازداشت متهم

بازداشت موقت متهم، آثار مخرب متعددی دارد که از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود. بازداشت موقت متهم، بر حق دفاع متهم آثار سوئی دارد زیرا متهم را از دسترس آزادانه به اطلاعات حقوقی در جهت اثبات بی‌گناهی خود محروم می‌کند و فرصت تدارک دفاعی معقول و منطقی را از او سلب می‌نماید؛ لذا از جمله مهمترین اثر مخرب بازداشت موقت بر روی متهم، عدم امکان دفاع مطلوب برای متهم است. زیرا متهم تحت بازداشت در این شرایط آزادی عمل کمتری نسبت به شاکی خصوصی و دادستان دارد. بدین ترتیب اصل برابری سلاحها مورد خدشه واقع می‌شود و متهم درمانده نمی‌تواند به نحو شایسته مراتب دفاعی خویش را به جا آورد.^{۶۱}

از معایب دیگر این نوع اقدام سالب آزادی، این است که برای جامعه و نظام قضایی هزینه‌های گزافی را در پی دارد. هزینه‌های بسیار بالای زندان نظیر ضرورت ساخت زندان و نگهداری زندانیان و بازداشتیها که همگی بر دولت تحمیل می‌شود. دولت از یک سو ناگزیر از تحمل این هزینه هاست که در نهایت بر مالیات دهندگان سنگینی می‌کند و از سوی دیگر شخص زندانی و بازداشتی از فعالیت‌های اقتصادی و

57- Andrew, op. cit, p 341

۵۸ - رحیم زاده، قانون آیین دادرسی کیفری، ۶۵

59 - Halliday, op.cit, P271

۶۰ - امیری، قرارهای نظارت قضایی و حقوق کیفری نوین ایران، ۲۸

۶۱ - رحیم زاده، پیشین، ۲۷

اجتماعی باز می ماند که این امر نیز خود اثرات نامطلوبی را بر امور اقتصادی کشور دارد و در هر حال، جبران خسارت زیان دیده را غیرممکن و یا با مشکلات فراوانی مواجه می سازد.^{۶۲}

۷- انواع قراردادهای نظارت قضایی در نظام حقوقی ایران و انگلستان

در نظام های حقوقی دنیا و از نگاه حقوق دانان، قراردادهای نظارت قضایی را می توان با معیارهای متعددی به انواع مختلفی تقسیم بندی نمود و از این نظر چندان تفاوتی میان نظام های حقوقی دنیا از جمله ایران و انگلستان وجود ندارد.^{۶۳} در هر حال در زیر به مواردی از گونه های تقسیم بندی اشاره می شود.

۷-۱- قراردادهای نظارت قضایی از حیث ایجابی

بر اساس این قرار متهم ملزم به انجام فعل یا افعال به خصوص که از طرف بازپرس تعیین می شود، می گردد. مانند معرفی نوبتی خود به مراکز و نهادهایی که بازپرس تعیین می کند. این الزام در حقوق ایران بیشتر به خاطر نگرانی از متواری شدن متهم و نبود دسترسی به او در بند الف ماده ۲۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری بیان شده است. پس باید گفت که این بند منقوس از بند ۵ ماده ۱۳۸ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه است.^{۶۴} این الزام در بند ب ماده ۲۱۷ همان قانون نیز پیش بینی شده است با این تفاوت که در قرار تأمین کیفری متهم ملزم است خود را به مراجع انتظامی یا قضایی به صورت نوبتی معرفی نماید و در کنار آن برای اطمینان از انجام این تعهد توسط متهم، وجه التزام نیز تعیین می گردد.^{۶۵} البته در مواردی الزام متهم به معرفی نوبتی به خاطر حصول اطمینان از عدم فرار و مخفی شدن وی انجام نمی گیرد بلکه قصد اصلاح می باشد مانند معرفی نوبتی به نهادهای بازپروری بهزیستی و مددکاری اجتماعی. قابل توجه این که شبیه این قرار در بند ث ماده ۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری در قالب دستور دادستان در جرایم تعزیری با درجات ۶، ۷ و ۸ با شرایطی به منظور تعلیق تعقیب پیش بینی شده در بندهای ب، ج و چ همان ماده دستوراتی را برای متهم در زمان تعلیق تعقیب با محتوای نزدیک به محتوای قرار معرفی نوبتی خود به مراکز و نهادهایی که بازپرس تعیین می کند، تجویز نموده است.^{۶۶}

لازم به ذکر است که هر دو نظام حقوقی ایران و انگلستان در خصوص صدور قراردادهای نظارت قضایی از حیث ایجابی مشترک هستند. ولی هدف از صدور این نوع قرارها در دو نظام حقوقی مزبور تا حدودی متفاوت است. در ایران هدف بیشتر تضمین عدم فرار متهم و در دسترس بودن وی هست. برای همین وی ملزم به معرفی نوبتی خود به مراجع انتظامی یا قضایی می گردد ولی در نظام حقوقی انگلیس هدف بیشتر اصلاح و بازپروری متهم است لذا در نظام قضایی این کشور متهم بیشتر ملزم به معرفی نوبتی خود به مراکز درمانی، ورزشی، روانکاو، هنری و امثال آنها می گردد.^{۶۷}

۶۲ - همتی پور، پیشین، ص ۷۶

۶۳ - زراعت، پیشین، ۱۴۲

۶۴ - تدین، پیشین، ص ۱۳۵

۶۵ - آشوری، پیشین، ۲۱۱

۶۶ - رحیم زاده، پیشین، ۲۷-۲۶

۶۷ - سلیمانی الموتی، پیشین، ۱۱۷

۷-۲- قرارهای نظارت قضایی حاوی تکالیف سلبی

خود این نوع قرارهای نظارت قضایی گونه‌های متعددی دارد که از جمله آنها می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۷-۲-۱- منع رانندگی با وسیله نقلیه موتوری

در حقوق ایران منع رانندگی که در بند ب ماده ۲۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ پیش‌بینی شده است در حقیقت جنبه پیشگیرانه از ارتکاب عمل مجرمانه از طریق رانندگی با وسیله نقلیه موتوری دارد و شامل وسایل نقلیه غیرموتوری نمی‌شود. این قرار اساساً در خصوص جرایمی صادر می‌گردد که ارتکاب آن ناشی از رانندگی با وسیله نقلیه موتوری صورت می‌گیرد مانند ایراد صدمات جانی و حتی قتل غیر عمدی ناشی از رانندگی با وسایل مذکور؛ لذا قاضی برای پیشگیری از ارتکاب مجدد متهم، وی را از رانندگی منع می‌کند. قرار مذکور علی‌القاعده پس از ثبوت تخلف یا از طرف جرم مرجع قضایی اجرا می‌شود.^{۶۸} هم چنین در بند ج ماده ۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری در کالبد دستور دادستان در جرایم تعزیری با درجات ۶، ۷ و ۸ با اوضاعی در جهت تعلیق آورده شده است.^{۶۹} لازم به ذکر است که قرار ممانعت رانندگی با وسایل نقلیه موتوری عمدتاً تا پایان تحقیقات مقدماتی و اجرای مجازات ادامه خواهد یافت.

در نظام حقوقی انگلیس نیز منع رانندگی با وسایل نقلیه به‌عنوان یک قرار نظارت قضایی پیش‌بینی شده است اما همانند اغلب کشورهای اروپایی از جمله فرانسه و آلمان در قانون این کشور به منع رانندگی با هر نوع وسیله نقلیه اعم از موتوری و غیرموتوری حتی اسب‌سواری و قایق‌های بادی و غیرموتوری نیز به صراحت اشاره شده است. نظام حقوقی کامن‌لا به ضمانت اجرای این قرار با شفافیت و دقت بیشتری اشاره نموده است و در کنار دستور قضایی، اداره پلیس نیز می‌تواند مستقلاً چنین قراری را صادر نماید. از جمله ضمانت‌های اجرایی این قرار در حقوق انگلیس، وصول گواهینامه و فسخ موقت اعتبار آن و توقیف وسیله عبور و مرور می‌باشد.^{۷۰}

۷-۲-۲- منع اشتغال به فعالیت‌های مرتبط با جرم ارتكابی

این قرار نیز در بند پ ماده ۲۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری ایران بیان شده است و مقتبس از بند ۱۲ ماده ۱۳۸ قانون آیین دادرسی فرانسه می‌باشد. بر این اساس، امتناع از برخی فعالیت‌های شغلی و اجتماعی به‌عنوان یک قرار نظارت قضایی لحاظ شده است. بدیهی است که این قرار در مواقعی صادر می‌شود که اشتغال در کارهای بخصوص زمینه ساز ارتکاب جرم از طرف متهم بشود.^{۷۱} در این باره وجود سوابق احتمالی متهم می‌تواند به قاضی کمک بکند تا امکان وقوع دوباره جرم توسط متهم را پیش‌بینی کند. شبیه

۶۸ - تدین، پیشین، ۱۳۶

۶۹ - رحیم زاده، پیشین، ۲۷

۷۱ - زراعت، پیشین، ۸۶

این قرار در بند پ ماده ۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری در قالب دستور دادستان در جرایم تعزیری با درجات ۶، ۷ و ۸ با شرایطی به منظور تعلیق تعقیب پیش‌بینی شده است.^{۷۲}

در حقوق کامن‌لا نیز منع اشتغال به برخی فعالیت‌های شغلی و اجتماعی به‌عنوان یک قرار نظارت قضایی مورد پیش‌بینی واقع شده است. ولی در این نظام حقوقی موضوع با دقت و جامعیت بیشتری طرح شده است. طوری که در ماده ۱۹۸ قانون آیین دادرسی کیفری انگلیس چنین بیان شده است که در موارد زیر قاضی مجاز به صدور قرار نظارت قضایی مبنی بر منع اشتغال متهم نیست:^{۷۳}

- ۱- اگر منع اشتغال موجب ورود ضررهای جبران‌ناپذیر به متهم گردد.
- ۲- اگر شغل موردنظر از نیازهای حیاتی جامعه باشد.
- ۳- اگر شغل موردنظر در ارتباط با امور امنیتی، سیاسی و صنفی باشد.

در هر حال اگر قاضی چنین قراری را صادر نماید ملزم است که ارتباط منطقی موجود میان فعالیت حرفه‌ای ممنوع و جرم ارتكابی را توجیه نماید. در غیر آن، متهم منع شده می‌تواند جهت جبران ضررهای ناروا علیه پلیس یا قاضی صادرکننده قرار اقامه دعوا نماید.^{۷۴}

۳-۲-۶- ممنوعیت از نگهداری سلاح دارای مجوز

این مورد در بند ت ماده ۲۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری ایران پیش‌بینی شده است.^{۷۵} در جهت اجرای این قرار، ماده ۲۴۹ ق. آ. د. ک اشعار می‌دارد: «در صورت صدور قرار ممنوعیت از نگهداری سلاح دارای مجوز، سلاح و پروانه مربوطه اخذ و به یکی از محل‌های مجاز نگهداری سلاح تحویل می‌شود و بازپرس مراتب را به مرجع صادرکننده پروانه اعلام می‌کند.» با توجه به مفاد بند ت ماده ۲۴۷ ق. آ. د. ک به نظر می‌رسد که جرم خاصی مدنظر تدوین‌کنندگان این بند نبوده است، بلکه همین اندازه که سلاح وسیله ارتكاب بزه بوده و یا این‌که این سلاح در دست متهم، ممکن است ایجاد جرمی بکند، این قرار می‌تواند صادر شود. شبیه این قرار نیز همانند قرارهای قبلی، در بند خ ماده ۸۱ قانون آیین دادرسی کیفری در قالب دستور دادستان در جرایم تعزیری با درجات ۶، ۷ و ۸ با شرایطی به منظور تعلیق تعقیب پیش‌بینی شده است.^{۷۶}

در کشور انگلیس اخذ مجوز نگهداری و حمل سلاح گرم نسبتاً آسان است و تقریباً همه می‌توانند با رجوع به اداره پلیس متقاضی مجوز مزبور باشند. البته در قبال آن تعهداتی را نیز بر عهده می‌گیرند که نقض آن تعهدات خود مجازات‌هایی را به دنبال دارد. در این کشور نیز اگر جرم متناسب به متهم با سلاح مجوزدار وی مرتبط باشد پلیس یا قاضی می‌تواند برای مدت مشخصی قرار ممنوعیت نگهداری و حمل سلاح

۷۲ - همان، ۲۶

۷۳ - احمدی موحد، پیشین، ۱۱۷

۷۴ - مهرا، پیشین، ۲۳۱

۷۵ - تدین، پیشین، ۱۳۷

۷۶ - رحیم زاده، پیشین، ۲۷

مزبور را صادر نماید. در این صورت سلاح مزبور به دفتر پلیس یا دادگاه صادر کننده قرار تحویل داده می‌شود.^{۷۷}

۴-۲-۷- ممنوعیت خروج از کشور

این مورد در بند ۳ ماده ۲۴۷ ق. آ. د. ک ایران آورده شده است؛ یعنی مرجع قضایی می‌تواند متهم را ممنوع از خروج از کشور بنماید. بر اساس ماده ۲۴۷ قانون مزبور مدت اعتبار این قرار شش ماه بوده و قابل تمدید تا حصول نتیجه مورد نظر می‌باشد. یعنی مقام قضایی می‌تواند تا هر وقت که لازم بداند آن را برای شش ماه دیگر تمدید نماید. بند ۴ ماده ۲۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نیز این قسم قرار را پیش‌بینی کرده است. ضمانت اجرایی این بند، اعلام ممنوعیت خروج از کشور متهم از طریق قاضی تحقیق، به اداره گذرنامه است تا مقامات قانونی از اعطای گذرنامه و یا مجوز خروج به متهم تحت نظارت قضایی، خودداری کنند.^{۷۸} بند ۵ ماده ۸۱ ق. آ. د. ک نیز دقیقاً همین دستور را از طرف دادستان برای متهمین جرایم تعزیری درجات ۶، ۷ و ۸ با حصول شرایطی به منظور تعلیق تعقیب پیش‌بینی کرده است.^{۷۹} قرار ممنوعیت خروج از کشور در حقوق کامن‌لا نیز آورده شده است. البته در حقوق انگلیس این موضوع با ظرافت و جزئیات زیادتری بیان شده است؛ طوری که با توجه به ماهیت جرم انتسابی و دامنه شمول آن در حقوق انگلیس ممنوعیت خروج از محله، شهر و ایالت، نیز پیش‌بینی شده است؛ یعنی ممکن است پلیس یا قاضی در خصوص متهم قرار ممنوعیت خروج از محله را صادر نماید. معمولاً هر چه جرم انتسابی سنگین‌تر باشد محدوده جغرافیایی ممنوعیت خروج تنگتر و کوچکتر می‌شود و اگر متهم از انجام قرار استنگاف ورزد یا آن را نقض نماید، قاضی می‌تواند در مورد وی قرار بازداشت موقت را اجرا نماید. در حقوق این کشور صدور قرار بازداشت موقت فقط در صلاحیت قاضی می‌باشد.^{۸۰}

۵-۲-۷- قرارهای نظارت قضایی از حیث استقلال و مکمل بودن

الف) قرارهای نظارت قضایی مستقل

قرار مستقل، قرار است که مقام قضایی صرفاً مکلف به صدور آن به صورت مستقل بوده و نمی‌تواند بیشتر از آن را بر متهم تحمیل نموده و یا در تکمیل آن قرار دیگری صادر نماید. این نوع قرار در تبصره ۱ ذیل بندهای ماده ۲۴۷ ق. آ. د. ک. ایران به شرح ذیل بیان شده است: «در جرایم تعزیری درجه هفت و هشت، در رابطه با ارائه ضمانت لازم برای تلافی نمودن خسارت وارده، مقام قضایی می‌تواند فقط به صدور قرار نظارت قضایی بسنده نماید.» چنین قرارهایی در صورت استنگاف متهم از اجرای آن، به قرار تامین متناسب تبدیل می‌شود. در این خصوص در ماده ۲۵۴ ق. آ. د. ک چنین آمده است: این تبدیل قرار نظارت قضایی به قرار تأمین در صورت تخلف از قرار نظارت قضایی

77 - Andrew, op.cit, P357

۷۸ - آخوندی، پیشین، ۱۲۵

۷۹ - رحیم زاده، پیشین، ۲۷

80 - Humgerford, 2004, p282.

مستقل- در اثنای صدور قرار نظارت قضایی توسط مسئول قضایی به متهم تفهیم شود^{۸۱} و پس از این تفهیم هیچ‌گونه اعتراضی از طرف متهم مسموع نخواهد بود. از جمله موارد صدور قرار نظارت قضایی به‌عنوان مستقل می‌توان به ماده ۵۰۰ قانون مجازات اسلامی اشاره نمود: «هر کس در مخالفت با نظام جمهوری اسلامی یا به منفعت گروهها و سازمانهای معاند نظام به هر صورت فعالیت تبلیغی کند به حبس از سه ماه تا یک سال محکوم خواهد شد.» هم چنین مواد ۵۰۶، ۵۶۶ و ۵۴۷ ق.م.ا نیز از مصادیق صدور قرار نظارت قضایی به صورت منفک و مجزا می‌باشد.^{۸۲}

به نظر می‌رسد که در نظام قضایی ایران از قرارهای نظارت قضایی مستقل خیلی محدود و موردی به کار می‌رود ولی در حقوق انگلیس از این قسم قرار در سطح وسیعی چه از طرف پلیس و چه از طرف قاضی و حتی در مواردی از طرف رئیس زندان استفاده می‌شود. هم چنین برخلاف ایران که چنین قرارهای بیشتر جنبه تأمینی دارد در حالی که در حقوق انگلستان قرار مزبور بیشتر جنبه اصلاحی دارد. لذا قصد این است که فرد با مراجعه نوبتی به مراکز بازپروری، ورزشی و آموزشی اصلاح بشود.^{۸۳}

ب) قرارهای نظارت قضایی مکمل

این نوع قرارها در راستای تکمیل یا معاضدت قرارهای تأمین صادره از سوی بازپرس یا دادیار تحقیق در دادرسی، صادر یا بعداً به دلیل عدم تناسب قرار تأمین با بزه انتسابی، توسط صادر کننده یا بنا به درخواست دادستان یا قاضی رسیدگی کننده در دادگاه صادر و ضمیمه قرار تأمین می‌شود.^{۸۴} بررسی‌ها نشان می‌دهد که در نظام قضایی انگلستان صدور قرارهای نظارتی قضایی مکمل حالت استثنایی دارد. به عبارت دیگر از رویه قضایی و آراء صادره چنین بر می‌آید که در انگلستان، اولویت با قرارهای نظارتی مستقل می‌باشد و در صورت تخلف متهم و استنکاف از عمل به قرار نظارتی، قرار تأمین یا قرار بازداشت موقت اجرا می‌شود.^{۸۵} از آنجا که در ایران قرارهای نظارتی عمدتاً برای قرارهای تأمین جنبه تکمیلی دارند.

۸- مقامات مجاز در صدور قرارهای نظارت قضایی در نظام حقوقی ایران و انگلستان

در نظام حقوق ایران مقامات مجاز برای صدور قرار نظارت قضایی عبارتند از:

- ۱- بازپرس؛ مواد ۲۴۷ و ۲۱۷ ق.آ.د.ک. به این موضوع اشعار داشته و بازپرس را به‌عنوان یکی از مقامات قضایی که می‌تواند قرار نظارت قضایی صادر بکند، معرفی می‌نماید.
- ۲- قاضی دادگاه؛ در مواقعی که پرونده کیفری متهم در دادگاه مطرح باشد، خواه از متهم قبلاً تأمین اقتباس شده باشد یا تأمین پیشین منتفی شده باشد، در این حالت قاضی دادگاه با رعایت مقررات قانونی علاوه بر صدور قرار تأمین می‌تواند قرار نظارت قضایی نیز صادر نماید. به این موضوع در متن ماده ۲۴۶ ق.آ.د.ک. تصریح شده است.

۸۱- الهی منش، پیشین، ۶۷

۸۲- منصور، پیشین، ۱۱۸

۸۳- استفانی، لوسور و بولوک، پیشین، ۳۰۹

۸۴- الهی منش، پیشین، ۱۷۲

در نظام حقوقی انگلستان علاوه بر دو مقام قضایی مزبور، رئیس پلیس و رئیس زندان نیز می‌توانند قرار نظارت قضایی صادر بکنند. از طرف دیگر در انگلستان قرارهای نظارت قضایی قابل اعتراض و تجدیدنظر هستند؛ یعنی اگر متهم به قرار صادره معترض باشد، مقام صادره کننده ملزم به توجیه آن در نزد مقامی بالاتر از خود می‌باشد اگر توضیحات وی کافی و منطقی نباشد، قرار صادره نقض و در مواردی تعدیل می‌شود.^{۸۶}

۹- اصول حاکم بر قرارهای نظارت قضایی در نظام حقوقی ایران و انگلستان

اهم اصولی که در تمامی نظام‌های قضایی دنیا از جمله ایران و انگلستان بر قرارهای نظارت قضایی حاکم هستند عبارتند از:

۹-۱- مستند و مستدل بودن

صدور قرارهای نظارت قضایی توسط مراجع ذیصلاح با توجه به قانونی بودن جرم و مجازات‌ها بایستی مستند و مقوم به مواد قانونی باشد.^{۸۷} هم چنین مستقل یا مکمل بودن قرارهای قضایی نیز بایستی بر اساس تجویز قانون باشد.

۹-۲- متناسب بودن

بدیهی است که قرارهای نظارت قضایی بایستی با نوع اتهام انتسابی به متهم، تناسب داشته باشد. بازپرس و هر مقام قضایی صالح صادر کننده قرار نظارت قضایی ملزم به رعایت این اصل می‌باشند.^{۸۸} بنابراین اگر مرجع قضایی در ابتدا قراری را صادر بکند و به این باور باشد که در صدور قرار مذکور اصل تناسب رعایت شده است ولی بعداً مشخص گردد که میان قرار صادر شده و اتهام انتسابی اصل تناسب رعایت نشده است، وی موظف به اصلاح قرار مذکور است. متهم و دادستان نیز می‌توانند در صورت عدم رعایت اصل تناسب در این خصوص نسبت به قرار صادره اعتراض نموده و اصلاح آن را خواستار بشوند. از جمله مصادیق مورد بحث در این راستا، صدور قرار نظارت قضایی برای عاقله است. می‌دانیم که صدور قرار برای عاقله به لحاظ نداشتن مسؤولیت کیفری موجه و متناسب نیست. در هر حال اصلاح قرار می‌تواند در راستای تخفیف یا تشدید قرار باشد. این موضوع در ماده ۲۵۰ ق. آ. د. ک مورد پیش‌بینی و تصریح قرار گرفته است ولی به نظر می‌رسد که صدور قرار نظارت قضایی نامتناسب در حقوق ایران فاقد ضمانت اجرا می‌باشد و این از نواقص قانون ایران می‌باشد.

۹-۳- کتبی بودن

اصل در صدور و ابلاغ قرارها از جمله قرارهای نظارت قضایی کتبی بودن و ابلاغ آن به متهم یا وکیل قانونی او می‌باشد؛ لذا با توجه به این اصل مجوزی برای صدور قرار نظارت به صورت شفاهی یا طرق دیگری وجود ندارد و صدور قرار به غیر از روش کتبی، غیرقانونی بوده و فاقد اعتبار است.

۸۶ - مهرا، پیشین، ۱۲۷

۸۷ - استفانی، لواسور و بولوک، پیشین، ۸۳۱

۸۸ - آخوندی، پیشین، ۱۴۴

در تمامی نظام‌های قضایی دنیا، قرارهای نظارت قضایی علی‌رغم تفسیر موسع در قوانین مربوط به آیین دادرسی کیفری، تفسیری محدود و مضیق دارند و منحصرأ در موارد حصری در قانون قابلیت اصدار دارند و در صورت نیاز به تفسیر، مراجع قانون‌گذار یا هیئت عمومی دیوان رفع ابهام نموده و نظر مقتضی را اعلام می‌نماید.^{۸۹}

در خصوص اصول حاکم بر قرارای نظارت قضایی، تفاوتی میان نظام حقوقی ایران و انگلستان وجود ندارد به عبارت دیگر این اصول جهان شمول بوده و حداقل در تئوری، تمامی نظام‌های حقوقی دنیا مدعی رعایت اصول مزبور در صدور قرارهای نظارت قضایی هستند.

۱۰- آثار قرارهای نظارت قضایی در نظام حقوقی ایران و انگلستان

این آثار بر متهم و بزه دیده به شرح زیر می‌باشد:

۱-۱۰-۱- بر متهم

صدور قرارهای نظارت قضایی موجب تحمیل حداقل محدودیت‌ها و ممنوعیت‌ها بر متهم در مقام تحقیقات مقدماتی و رعایت حقوق و آزادی وی می‌باشد.^{۹۰} تأسیس این قرار و ورود آن در بطن قوانین آیین دادرسی کیفری کشورها موجب گردید که نگرانیهای ناشی از تعارض و عدم تناسب میان صدور قرارهای قضایی از یک طرف و اصل برائت و مراقبت از حقوق انسانی متهم از طرف دیگر کاهش یابد و هدف دادرسی عادلانه تا حدودی محقق شود. در حال حاضر در اسناد و کنوانسیونهای حقوق بشری و قوانین اساسی کشورها، اصل برائت افراد مورد تصریح قرار گرفته است. مگر اینکه طی یک فرایند دادرسی عادلانه در مرجع قضایی صالح جرم وی محرز گردد. بنابراین در مرحله تحقیقات مقدماتی، در خصوص متهم اصل برائت، حاکم است در این مرحله صدور قرارهایی که منافای با آزادی و حقوق شهروندی متهم باشد و مجازاتی سنگین بر وی تحمیل شود، منطقی نخواهد بود. از طرف دیگر حقوق جامعه و دفاع از نظم و امنیت عمومی و حقوق بزه دیده اقتضا میکند که متهم در دسترس مراجع قضایی و ضابطان آن جهت انجام تحقیقات لازم باشد. پس در چنین وضعیتی استفاده از حداقل محدودیت‌ها در خصوص متهم اجتناب ناپذیر خواهد بود. امروزه نظام‌های قضایی دنیا، قرارهای نظارت قضایی را ابزاری معقول و مؤثر در این راستا می‌دانند در این قرارها، متهم دیگر بازداشت نمی‌شود و در نتیجه از یک طرف آزادیهای انسانی او نقض نمی‌شود از طرف دیگر گامی خواهد بود در جهت سیاست کیفری زندان زدایی. همچنین تأسیس مناسبی برای اصلاح متهم و جلوگیری از برجسب خوردن وی خواهد بود.

۲-۱۰-۱- بر بزه دیده

با عنایت به بندهای قرارهای نظارت قضایی در ماده ۲۴۷ ق. آ. د. ک. قانون‌گذار ضمن توجه به حقوق متهم و سعی در کاستن از محدودیت‌های موجود در قرارهای تأمین، به دغدغه‌ها و نگرانیهای بزه‌دیده نیز

۸۹ - نیازپور، پیشین، ۱۲۸

۹۰ - استفانی، لواسور و بولوک، پیشین، ۸۳۱

علی‌رغم عدم اثبات جرم منتسب به متهم، توجه نموده و سعی در لحاظ کردن عدالت ترمیمی در این خصوص است. از جمل^۱ مواردی که در آن حقوق بزه‌دیده از طرف مقنن لحاظ شده، معرفی نوبتی به مراکز یا نهادهایی که بازپرس تعیین می‌کند. این قرار به شکلی عامل و مانعی برای فرار، اختفاء و تبانی متهم و فلسفه آن اساساً برای تأمین منافع بزه‌دیده است یا صدور قرار نظارتی ممنوعیت خروج متهم از کشور، موجب تأمین منافع بزه‌دیده خواهد بود و این گونه قرارها ضمانتی برای جبران خسارهای جانی و مالی قربانیان بزه می‌باشد^{۹۱} و در یک جمله می‌توان اذعان نمود که یکی از آثار مهم قرارهای نظارت قضایی توجه به مقوله عدالت ترمیمی و در نهایت تحقق عدالت کیفری است. در خصوص آثار قرارهای نظارت قضایی نیز در بین دو نظام حقوقی ایران و انگلستان چندان تفاوتی وجود ندارد جز این که به نظر می‌رسد جنبه اصلاح‌گرایانه و بازپرورانه متهم در نظام حقوقی انگلستان برجسته‌تر است.

۱۱- وجوه تشابه و افتراق قرارهای نظارت قضایی در انگلستان و ایران

در نظام کیفری انگلستان از آنجا که ارگانی به عنوان دادسرا وجود خارجی ندارد، موارد مورد بررسی را برخلاف کشور ایران که بازپرس مسئول انجام آن است، پلیس انجام داده و وظیفه تعقیب نیز همانند کشور ایران بر دوش دادستان است. اما در مورد قرارهای فرعی در حقوق انگلستان و قرارهای نظارت قضایی در حقوق ایران از جهت مقام ذیصلاح تمایزاتی وجود دارد؛ به این مفهوم که صحیح است پلیس در نظام حقوق انگلستان وظیفه تحقیق را با سرپرستی دادستان بر عهده دارد اما به درستی انتخاب صدور قرار فرعی را ندارد و منحصرآ تقاضای صدور قرار فرعی کیفری را از دادگاه جزا و صلح می‌کند. البته در برخی موارد دادگاه صلح نیز رأساً اقدام به صدور قرار فرعی می‌کند. با این وجود، پلیس این تقاضا را به دادگاه جزا داده و دادگاه نیز با مطالعه و تفحص موضوع مبادرت به صدور قرار فرعی می‌نماید؛ لیکن آنچه در رابطه با چنین قرارهایی مورد توجه بوده جنبه پیشگیرانه آنها است. در مواردی که جرم ارتكابی نمایانگر حالت خطرناک مرتکب باشد و این اوضاع دیگران را در موضع آسیب قرار دهد و حتی در مواردی که جرمی رخ نداده اما حالت خطرناک فردی ثابت شده باشد پلیس مبادرت به درخواست از دادگاه باتوجه به صدور قرار فرعی می‌نماید. در این رابطه می‌توان به ماده ۱۰۴ قانون جرایم جنسی مصوب سال ۲۰۰۳ اشاره نمود. باتوجه به ماده یادشده چنانچه دادگاه مجاب شود که سبب حمایت از یک نفر یا بیشتر از آسیب‌های شدید جنسی، صدور قرار پیشگیرانه جنسی ضرورت دارد می‌تواند اقدام به صدور قرار مذکور نماید و بر اساس ماده ۱۰۷ قانون ذکرشده مدت این قرار می‌تواند تا پنج سال باشد؛ بدین معنا که مجرم در طول پنج سال ذکرشده مستلزم است اوضاع و محدودیت‌های موجود در قرار را رعایت نماید. نکته جالب توجه آن‌که دادگاه احتمال دارد چنین قراری را خارج از رسیدگی و با درخواست پلیس صادر کند. مضمون این قرار به‌طور کلی منفی (سلبی) و پیشگیرانه است و ممکن است شامل ممانعت در ایجاد هر نوع تعامل یا ارتباط با شخص کمتر از شانزده سال و عدم سکونت در یک سکونت‌گاه شخصی در جایی که فرد کمتر از شانزده سال اقامت دارد باشد. در رابطه با قرارهای رفتار ضد اجتماعی نیز چنین نگرشی در نظام تقنینی و قضایی انگلستان وجود دارد. گسترده‌ترین اختیارات دادگاه برای واداشتن محدودیت‌های پیشگیرانه در رابطه با رفتارهای ضداجتماعی پیش‌بینی شده است. دادگاه

می‌تواند این قرار را باتوجه به درخواست پلیس، شورای محلی یا دیگران و یا به‌عنوان قرار پیس از محکومیت صادر کند. البته بیشتر این قرارها پس از محکومیت صادر می‌گردند اما باید دادگاه باید قانع شود که مرتکب سبب اذیت و درگیری و رفتار ضد اجتماعی است. ملاحظه می‌شود که در رسیدگی‌های کیفری انگلستان، اختیار درخواست صدور قرارهای فرعی که به ویژه در پی صدور حکم اصلی توانایی صدور دارند به پلیس داده شده است. اما در رابطه با تمایزات قرارهای فرعی قبل از صدور حکم به مجازات اصلی در انگلستان و قرارهای نظارت قضایی در کشور ایران، می‌توان به معین بودن حدود و ثغور و مضامین دقیق قرارهای فرعی در انگلستان و جامع بودن راهکارهای موجود در ماده ۲۴۷ قانون آئین دادرسی کیفری اشاره نمود. در ماده ۲۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری باتوجه به درجات مجازات‌هایی که در رابطه با آن‌ها امکان صدور قرارهای نظارت قضایی وجود دارد اکتفا شده است. در حالی که در رابطه با قرارهای فرعی که قبل از صدور مجازات اصلی در نظام انگلستان توانایی صدور دارند همان ملاحظاتی که در رابطه با قرارهای فرعی پی در پی صدور مجازات اصلی وجود دارد دیده می‌شود که با این تفاوت که در این مورد مقام درخواست کننده، مقامات تحقیق بوده‌اند. البته در برخی موارد که پلیس خود قرارهای فرعی را اجرا نماید نیز کیفیت و طبیعت و قلمرو امکان صدور آن‌ها با توجه به نوع جرایم ارتكابی به روشنی مشخص شده است.^{۹۲}

از جمله آموخته‌های مهم نظام‌های حقوقی و قضایی دنیا در تدوین و تصویب قوانین و اجرای آنها، تأمین و تضمین حداکثری حقوق و آزادی‌های اصحاب دعوا، بخصوص متهم می‌باشد. به نظر می‌رسد که در این بین، بیشترین رسالت بر دوش قانون آیین دادرسی کیفری بوده است. ارگانهای حقوقی دنیا از جمله ایران و انگلستان تحت تاثیر چالش‌های حقوق بشری، در مرحله تحقیق و بازجوئی، به تدریج از به کارگیری مکانیسم‌های محروم کننده آزادی متهم چون قرار بازداشت موقت به سمت عاملهای محصور کننده حقوق و آزادیهای متهم یعنی قرار نظارت قضایی سوق یافتند.

در یک مطالعه تطبیقی معلوم می‌شود که نظام حقوقی انگلستان و ایران نیز در مسیر این تحول تدریجی واقع شده‌اند البته انگلستان در این خصوص جلوتر از ایران می‌باشد. قرار نظارت قضایی در واقع تالی پذیرش اصل آزادی شخص تحت بررسی و متهم می‌باشد. مطالعات مشخص می‌کند که علی‌رغم قدمت آیین دادرسی کیفری در ایران، هنوز ماهیت قرارهای نظارت قضایی در ایران چندان شفاف و مشخص نیست. در حالی که در حقوق انگلستان موضوع با دقت و جامعیت بیشتری مطرح شده است. بنابراین علی‌رغم اشتراکات متعددی که در موضوع قرار نظارت قضایی در بین دو نظام حقوقی ایران انگلیس بخصوص در اصول حاکم بر قرارهای نظارت قضایی و آثار آن وجود دارد، افتراقاتی نیز میان این دو نظام حقوقی به شرح زیر وجود دارد:

- در نظام حقوقی انگلستان هدف اصلاحی متهم در قرارهای نظارت قضایی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است و در این راستا مؤسسات و ارگانهای متعدد درمانی، ورزشی، هنری و روانشناختی با نهاد قضایی همکاری دارند ولی در ایران هنوز جنبه اصلاحی این گونه قرارها کمتر مورد توجه است. به نظر می‌رسد که در ایران هدف عمدتاً تضمین عدم فرار و اختفای متهم و در دسترس بودن وی هست.

- در نظام حقوقی انگلیس قرارهای نظارت قضایی حاوی تکالیف سلبی از جمله ممانعت از رانندگی با وسایل نقلیه، ممانعت از اشتغال به فعالیت‌های در ارتباط با جرائم ارتكابی و ممانعت از حفاظت سلاح دارای مجوز با دقت و جامعیت بیشتری طرح شده است ولی در حقوق ایران در این خصوص ابهامات و خلاءهای زیادی وجود دارد.

- در حقوق انگلیس، اصل بر صدور قرارهای نظارت قضایی مستقل است ولی در ایران قرارهای نظارت جنبه تکمیلی دارند. یعنی قاضی در کنار صدور قرار تأمین، برای تضمین دسترسی به متهم قرار نظارت قضایی نیز صادر می‌کند.

با توجه به تمایزات در شکل نظام عدالت کیفری انگلستان و ایران هم از جهت قانونی بودن حقوق انگلستان و تبعیت از متون منسجم یعنی قانون در ایران و فقدان نهادی با نام بازپرس در نظام قضایی انگلستان، به نظر می‌رسد دوران‌دیشی وظایف پلیس انگلستان برای مسئولان قضایی دادرسی در ایران می‌تواند در جهت ممانعت آن هم در مفهوم مورد اشاره در این مقاله موثر باشد. در پایان پیشنهاد میشود که قانون‌گذار ایران با استفاده از موضع مفید حقوق کیفری انگلستان، مشکلات و نواقص‌های موجود در حقوق کیفری ایران در رابطه با قرارهای نظارت قضایی را بهتر نماید.

منابع و مأخذ

منابع فارسی:

کتاب‌ها:

- ۱- آخوندی، محمود، (۱۳۶۸)، آیین دادرسی کیفری، جلد دوم، تهران: نشر میزان.
- ۲- آشوری، محمد، (۱۳۸۲)، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، تهران: نشر گرایش.
- ۳- آشوری، محمد، (۱۳۸۹)، آیین دادرسی کیفری، جلد دوم، چاپ دوازدهم، تهران: نشر سمت.
- ۴- احمدی، موحد، اصغر، (۱۳۸۹)، اجرای احکام کیفری، تهران: دادگستر.
- ۵- استفانی، گاستون، لواسور، ژرژ و بولوک، برنارد، (۱۳۷۷)، آیین دادرسی کیفری، جلد دوم، ترجمه حسن دادبان، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۶- امیری، میلاد، (۱۳۹۵)، قرارهای نظارت قضایی و حقوق کیفری نوین ایران، تهران، فصلنامه مطالعات علوم سیاسی حقوقی و فقه، شماره ۲.
- ۷- پرادل، ژان، (۱۳۹۳)، حقوق کیفری شورای اروپا، ترجمه فاطمه کیهانلو، تهران: انتشارات میزان.
- ۸- تدین، عباس (۱۳۹۲)، قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، تهران: نشر خرسندی.
- ۹- خالقی، علی، (۱۳۹۱)، آیین دادرسی کیفری، تهران: نشر دانش.
- ۱۰- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۲)، لغت نامه دهخدا، جلد چهارم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۱- رحیم‌زاده، سپید، (۱۳۹۳)، قانون آیین دادرسی کیفری، تهران: معاونت حقوق ریاست جمهوری.
- ۱۲- زراعت، عباس، (۱۳۹۳)، حقوق جزای عمومی ۳ (مجازات‌ها و اقدامات تأمینی)، تهران: انتشارات جاودانه.
- ۱۳- سلیمانی الموتی، معصومه، (۱۳۹۰)، نگرش تطبیقی به قرارهای تأمین کیفری، در حقوق ایران، فرانسه و انگلیس، نراق، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد نراق.
- ۱۴- صانعی، پرویز، (۱۳۷۴)، حقوق جزای عمومی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات گنج دانش.
- ۱۵- صغیری، اسماعیل، (۱۳۷۸)، قانون به زبان ساده، تهران: نشر میزان.
- ۱۶- عمید، حسن، (۱۳۶۹)، فرهنگ فارسی عمید، تهران: نشر دانش.
- ۱۷- قربانی، علی، (۱۳۹۰)، دادرسی منصفانه در رویه دادگاه اروپایی حقوق بشر، قم: حقوق امروز.
- ۱۸- گلدوست جویباری، رجب، (۱۳۸۶)، کلیات آیین دادرسی کیفری، تهران: جنگل.
- ۱۹- گلدوست جویباری، رجب، (۱۳۹۵)، آیین دادرسی کیفری، چاپ هفتم، تهران: انتشارات جنگل.
- ۲۰- گودرزی، محمدرضا، (۱۳۸۲)، حقوق بشر در نظام کیفری و زندان‌ها، تهران: انتشارات راه تربیت.
- ۲۱- مدنی کرمانی، عارفه، (۱۳۸۵)، اجرای احکام کیفری، تهران: انتشارات مجد.
- ۲۲- مصدق، محمد، (۱۳۹۴)، قرارهای تأمین کیفری، نظارت قضایی و قرارهای نهایی با رویکرد کاربردی، تهران: جنگل.
- ۲۳- معین، محمد، (۱۳۸۳)، فرهنگ فارسی معین، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ۲۴- منصور، جهانگیر، (۱۳۷۸)، قانون اساسی، چاپ ششم، تهران، نشر دیدآور.
- ۲۵- مهرا، نسرین، (۱۳۸۷)، نظام حقوقی انگلستان، تهران: میزان.
- ۲۶- نیازپور، امیرحسین، (۱۳۹۰)، توافقی شدن آیین دادرسی کیفری، تهران: نشر میزان.

- ۲۷- ویون، استرن، (۱۳۸۱)، راه‌حل‌های جایگزین مجازات حبس (تجربه انگلیس و کشورهای اروپای شرقی)، تهران: انتشارات راه تربیت.
- ۲۸- همتی‌پور، محمد، (۱۳۹۵)، قانون آیین دادرسی کیفری (مصوب ۱۳۹۲/۴/۱۲) با الحاقات آیین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی مصوب ۱۳۹۳/۷/۸ و اصلاحات مصوب ۱۳۹۴/۳/۲۴، تهران: هزار رنگ.
- ۲۹- همدانی، هادی و مهرا، نسرین و آشوری، محمد و اردبیلی، محمدعلی، (۱۳۹۹)، بررسی تأثیر قرارهای فرعی انگلستان در پیشگیری از جرم و اختیار پلیس در صدور آنها، فصلنامه علمی تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، دوره ۱۳، شماره ۴۷، صص ۱۹۱-۲۱۰.
- ۳۰- الهی‌منش، محمدرضا، (۱۳۹۱)، قرار بازداشت موقت و جایگزین آن در حقوق ایران و فرانسه، چاپ دوم، تهران، انتشارات مجد.
- ۳۱- یکرنگی، محمد، (۱۳۸۵)، حدود اختیارات پلیس در ایران و انگلستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

منابع لاتین:

- 1- Andrew, Ashworth, (2005), Sentencing and Criminal Justice, Cambridge, Cambridge university press.
- 2- Baumol, William, (2004), Criminal law In British oxford, oxford university press.
- 3- Brik, P., (2002), English private law, oxford, oxford university press.
- 4- Carlquis, Helena, (2012), The European convention on Human Rights, New york, Rutledge press.
- 5- Halliday, John, (2001), Making punishments work, wales, Home office.
- 6- Humgerford welech, peter, (2004). Criminal litigation and sentencing, London, Cavendish publishing Limited.
- 7- Kenneth, R. (2002). European judicial orders, London. Maxwell press.
- 8- Pad field, C. F., (1989), Law made simple, England. Terdam Publishing.
- 9- Rutledge, M., (2000), English legal system, London railways.
- 10- Stanley, D. (1984). The International Bill of Rights, Boulder, west view press.